

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національно-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості просодичного компонента мовлення дітей старшого
дошкільного віку із заїканням

Виконала: здобувач освіти
групи СОБ(Л)-4(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Сокурєнко Дар'я Андріївна
Керівник: Горшкова Г.В.
Рецензент: Ніколенко Л.М.
Нормоконтроль _____ Алла НАДТОЧІЙ

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 53 с., 3 рис., 42 джерела, 2 додатки.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Предмет дослідження: особливості просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація даних психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;
- емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний етап), комплекс діагностичних адаптованих методик: Н. Аніщенко «Дослідження характеристик голосу», Г. Горшкової «Діагностика почуття ритму у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення», А. Богуш «Сформованість інтонаційно-мелодійних засобів мовлення»;
- статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Основним порушенням при заїканні є недорозвинення просодичного компонента мовлення. Судомний стан м'язів мовленнєвого апарату надає негативний вплив на усі компоненти просодичної сторони мовлення, зокрема таких як: наголос, голос, тембр, ритм, інтонація, паузування тощо. Мовлення старших дошкільників із заїканням відрізняється своєю невиразністю, неплавністю та великою кількістю нелогічних пауз.

ІНТОНАЦІЯ, ЗАЇКАННЯ, МОВЛЕННЄВИЙ ТЕМП, ПРОСОДИКА, ПРОСОДИЧНИЙ КОМПОНЕНТ МОВЛЕННЯ, РИТМ МОВЛЕННЯ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що мовлення є найважливішим засобом комунікації, розвитку мислення і соціалізації дитини. Одним із ключових аспектів мовленнєвої діяльності є просодичний компонент, який включає мелодику, інтонацію, ритм, темп, наголос і паузи. Просодичні характеристики мовлення відіграють важливу роль у передачі емоцій, смислових акцентів та виразності висловлювання. У дітей із заїканням, яке є складним порушенням темпу і ритму мовлення, спостерігаються значні труднощі в опануванні просодики, що впливає на їхню комунікативну компетентність та соціальну адаптацію.

Серед сучасних дітей відмічається висока тенденція до різноманітних порушень мовленнєвої діяльності, зокрема, заїкання. Заїкання є одним із найпоширеніших порушень мовлення у дітей і характеризується спазмами мовленнєвого апарату, що призводить до порушення плавності, темпу та ритму мовлення. Особливо вираженими ці труднощі стають у старшому дошкільному віці, коли мовна активність дитини значно зростає. Вивчення просодичного компонента мовлення дітей із заїканням є важливим для розуміння механізмів порушення мовлення та розробки ефективних корекційних методик.

У мовленні дитини із заїканням відсутнє інтонаційне та мелодійне забарвлення через проблеми з розвитком просодичної сторони мовлення. Для нормалізації функціонування просодичних компонентів мовлення необхідно здійснювати їх корекцію певними методами та засобами.

У сучасному науковому просторі у галузі логопедії та професійній практиці логопедів відбувається активний пошук оптимальних методів корекції мовлення дітей, які мають заїкання, зокрема, їх просодичної сторони мовлення. Це пояснюється тим, що розвиток зазначеного мовленнєвого компонента є дуже важливим для повноцінно сформованої мовленнєвої діяльності особистості.

Заїкання як тяжке порушення мовленнєвої діяльності стало об'єктом вивчення у працях таких науковців як: І. Балашова, М. Баранова, Л. Бегас, С. Долженко, Т. Іванова, О. Козинець, С. Комір, С. Корнев, З. Ленів, О. Літовченко, І. Марченко, Н. Ніколаєва, Н. Пахомова, Н. Петренко, О. Решетило, Ю. Рібцун, І. Середа, С. Скляр, К. Слонь, С. Стуцаренко, М. Шеремет та інші. У науковому просторі наявні варіативні думки щодо природи, чинників появи та класифікацій заїкання як мовленнєвого порушення.

Розвиток просодичної сторони мовлення, зокрема, у дітей старшого дошкільного віку із заїканням був розглянутий у роботах наступних вчених: Х. Барна, О. Белова, О. Білюк, Я. Віннікова, І. Герасимова, В. Голуб, Т. Матвієнко, О. Мельник, М. Ракульцева, Ю. Рібцун, І. Середа, М. Ткач, О. Чекан та інші. Вчені стверджують, що в окресленої категорії дітей спостерігаються значні порушення розвитку просодичних компонентів мовленнєвої діяльності.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених заїканню, питання просодичних особливостей мовлення у дітей із цим порушенням залишається недостатньо вивченим. Саме тому дослідження специфіки інтонаційної виразності, темпу, мелодики та ритмічної організації мовлення у дітей із заїканням є актуальним і має важливе значення для теорії та практики логопедії.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Предмет дослідження: особливості просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

1. Дослідити поняття та класифікацію заїкання та проаналізувати стан розробленості проблеми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

2. Визначити теоретичні аспекти просодичного компонента мовлення та його роль у комунікації дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

3. Діагностувати стан просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

4. Розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів щодо розвитку просодичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація даних психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;
- емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний етап), комплекс діагностичних адаптованих методик: Н. Аніщенко «Дослідження характеристик голосу», Г. Горшкової «Діагностика почуття ритму у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення», А. Богуш «Сформованість інтонаційно-мелодійних засобів мовлення»;
- статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Методологія дослідження:

- вчення про загальні та специфічні особливості порушеного розвитку (Л. Виготський, В. Лубовський, В. Чайко, Ж. Шиф);
- вчення про методи комплексної діагностики і корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей (І. Брушневська, Л. Волкова, А. Голуб, Р. Лалаєва, В. Лубовський, О. Лурія, С. Максименко, О. Мастюков, І. Скалій, В. Чайко);
- концепція про структуру мовних знань, механізми їх засвоєння та особливості оволодіння мовленнєвою діяльністю на практичному рівні в

процесі нормального і порушеного онтогенезу (І. Брушневська, М. Жинкін, Р. Левіна, О. Леонтьєв, С. Максименко, Ю. Рібцун).

База дослідження: Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування. Відділення комплексної реабілітації дітей з інвалідністю Хортицького району м. Запоріжжя. У дослідженні взяли участь 7 дітей старшого дошкільного віку з невротичною формою заїкання. Серед них: 5 хлопчиків та 2 дівчинки.

Апробація результатів дослідження. Сокурєнко Д. Методи корекції просодичної сторони мовлення у дітей із заїканням. VI Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (10-11 квітня 2025 р., м. Запоріжжя).

Теоретичне значення дослідження полягає у дослідженні поняття та класифікації заїкання; аналізі стану розробленості проблеми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням та визначенні теоретичні аспекти просодичного компонента мовлення та його роль у комунікації дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у професійній діяльності вчителів-логопедів, педагогів і психологів, які працюють із дітьми, що мають заїкання. Визначені особливості просодичного компонента мовлення дозволять розробити більш ефективні методичні підходи до корекційної роботи, що сприятиме покращенню мовленнєвої комунікації дітей із заїканням.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування). Загальний обсяг роботи становить 53 сторінки, з них основного тексту – 38 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування особливостей просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням та результати емпіричного дослідження, дозволили сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань.

Були досліджені поняття і класифікації заїкання та проаналізований стан розробленості проблеми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Під заїканням розуміємо тяжке порушення мовлення, що характеризується некоректним відтворенням темпу, ритму, плавності мовлення через наявний судомний стан м'язів мовленнєвого апарату. У науковому просторі існують суперечності у визначенні природи зазначеного мовленнєвого порушення. Серед науковців наявні два напрямки розуміння заїкання, як: мовленнєвий невроз чи функціональний розлад мовлення. Заїкання може бути: неврозоподібним, невротичним; супроводжуватися диханням із судомним вдихом, судомним видихом чи диханням із судомним вдихом та видихом; може бути клонічним, тонічним чи комбінованим. Встановлено, що проблема розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням у науковому просторі вивчена на достатньому рівні. Сучасні вчені приділяють увагу дослідженню темпо-ритмічної, просодичної, фонетико-фонематичної та лексико-граматичної сторонам мовлення. Окремо приділяється увага вивченню наслідків наявності мовленнєвих судом та характеристиці останніх, віковим особливостям появи заїкання та методам його корекції.

Визначено теоретичні аспекти просодичного компонента мовлення та його роль у комунікації дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Просодична сторона мовлення – це компонент мовленнєвої діяльності, який відповідає за голос, мелодику, темп, ритм мовлення і паузування та забезпечує емоційну виразність та плавність мовленнєвому висловлюванню. У старших дошкільників із заїканням відмічаються значні проблеми з розвитком

просодичного компонента мовлення. Мова йде про такі просодичні елементи як: наголос, голос, тембр, ритм, інтонація, паузування тощо. Їх мовлення є невиразним, неплавним, з великою кількістю нелогічних пауз. Проблеми з розвитком просодичної сторони мовлення при заїканні провокують порушення комунікації з іншими людьми та зниження показників самооцінки.

Діагностовано стан просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Емпіричне дослідження проводилось на базі Запорізького міського територіального центру соціального обслуговування, відділення комплексної реабілітації дітей з інвалідністю Хортицького району м. Запоріжжя. В експерименті брали участь 7 дітей старшого дошкільного віку. За висновком логопеда всі вони мали заїкання невротичної форми. За результатами емпіричного дослідження, констатовано, що у дітей старшого дошкільного віку із заїканням спостерігається затримка у розвитку просодичного компонента мовлення. Переважна більшість дітей мають низький рівень розвитку голосу та його характеристик (72%), низькі показники сформованості інтонаційно-мелодійних засобів мовлення (85%) та низький рівень сформованості мовленнєвого ритму (72%).

Було розроблено методичні рекомендації для вчителів-логопедів щодо розвитку просодичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Для виконання зазначеного завдання, радимо використовувати такі методи як: логопедична ритміка, ігри (ігрові вправи, сюжетно-рольові, рухливі, музично-дидактичні), вокалотерапія, психотренінг (автотренінг), театралізована діяльність, дихальна гімнастика, та біоенергопластика. Окремо були надані практичні вправи та ігри, які можуть використовуватися вчителем-логопедом з метою розвитку просодичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням, зокрема: 3 логоритмічні вправи, 5 сюжетно-рольових ігор та 15 вправ з біоенергопластики.

Теоретичне значення дослідження полягає у дослідженні поняття та класифікації заїкання; аналізі стану розробленості проблеми розвитку

мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням, визначенні теоретичні аспекти просодичного компонента мовлення та його роль у комунікації дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у професійній діяльності вчителів-логопедів, педагогів і психологів, які працюють із дітьми, що мають заїкання. Визначені особливості просодичного компонента мовлення дозволять розробити більш ефективні методичні підходи до корекційної роботи, що сприятиме покращенню мовленнєвої комунікації дітей із заїканням.

Подальший напрям дослідження вбачаємо в експериментальній перевірці ефективності окремих методів у розвитку просодичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.